

KERESZTÉNY és KERESZTYÉN. Hogy egy szónak a köznyelvben kétféle alakja van, az magában véve még nem volna feltűnő jelenség, mert erre több más példa is akad. Pl. *üzenni és izenni, vörös és veres, bírók és bírák, brassói és brassai*, stb. De már joggal feltűnő lehet az a körülmény, hogy a címbeli szónak *keresztény* alakját csak a katolikusok, *keresztyén* alakját pedig csak a protestánsok használják. (A megmagyarosodott zsidók a többséghez, tehát a katolikusokhoz csatlakoztak.) Egy szó alakváltozatainak ilyen, vallások szerint való megoszlására nincsen ennél több példánk a köznyelvben, ez tehát egyetlen eset a maga nemében. Mi lehet a sajátoságos kétfelőségnek az oka?

A *keresztény* v. *keresztyén* szó nem magyar eredetű, hanem szláv jövevényszó, a szl. *krstjan* átvétele. Ennek a szláv *krstjan* alaknak a magyarban hangtörvényszerűen csakis *keresztyén* felelhet meg, s a protestantizmus elterjedése előtti korból származó kódexekben és egyéb régi iratokban, melyeket ezt *katholikus* papok írtak, valóban csak ezt, a *keresztyén* alakot találjuk. A XVI. században is katolikus és protestáns írók egyaránt csak ezt használják, míg végre a XVII. század elején egyszerre csak felbukkan az addig teljesen ismeretlen *keresztény* alak is. Hogy ki használta először, azt ma még nem tudjuk határozottan megmondani, de akárkitől származik is, nyilvánvaló, hogy téves okoskodás vezette alkotóját: nem tudván, hogy *keresztyén* szláv jövevényszó, hanem azt híven, hogy magyar képzés, még pedig a *kereszt* szónak valamilyen származéka, megütközött e *szó ty* hangján; azt hitte, hogy *keresztyén* talán csak hanyag kiejtésből keletkezett romlott alak, s azért ezé „javította“, hogy: *keresztény*. Hogy aztán ez az új alak éppen a katolikusok között terjedt el s vált idővel kizárólagossá, annak valószínűleg Pázmány Péter nagy tekintélye az oka, mert ő is ezt használta. Sőt nem lehetetlen, hogy éppen tőle származik ez a „javítás“, mert prédikációinak egyik helyén azt mondja, hogy: „A Krisztus keresztitől *keresztény* nevet viselünk“.

Ha már most azt kérdeznél valaki, hogy

a két alak közül melyik a helyesebb, minden esetre azt kellene mondanunk, hogy a *keresztyén*; nemcsak azért, mert régiebb, hanem azért is, mert természetes úton lett, s nem csak téves okoskodás szülte. A nyelvi helyesség vagy helytelenség azonban csak relatív fogalom. Ha a *keresztény* alak még sokkal elfogadhatatlanabb módon keletkezett volna is, még akkor sem volna ma már okunk elítélni és kerülését ajánlani, mert már 300 éves multa tekinthet vissza, mert a magyarságnak igen nagy része állandóan használja, és mert egyáltalán nem bántja nyelvérzékünket. A nyelvújítás korában keletkezett *terv, elnök, zongora* szavak pl. tagadhatatlanul képtelen, sőt valósággal nevetséges módon vannak alkotva, keletkezésük korában meg is botránkoztak rajtuk az akkori magyarok, de mi gyermekkorunk óta annyira megszoktuk őket, hogy cseppet sem bántják nyelvérzékünket. Eppen így nem bántja már a *keresztény* alak sem. Ha valóságos vonatkozások nem fűződnenek hozzájuk, akkor a *keresztény* vagy *keresztyén* alak használata ma már éppen olyan jelentéktelen kérdés volna, mint pl. az *izenni* vagy *üzenni* használatáé.

Horger Antal.

AZ ÁRPÁDKORI FRANCIA HATÁSOKHOZ. Hajnal István „merész“ megállapítása (írástörténet az írásbeliség felújulása korából, Budapest 1921), mely szerint a XII. és XIII. századi magyarországi oklevelek a francia írásdivat jegyében állanak, a művészettörténet kutatóit nem lephette meg. Hiszen ebben a korban Franciaország tényleg annak bizonyult, aminek a krónikás mondja: *domina multarum nationum*. A francia szellem egyetemes formameghatározó jelentősége a kultúra minden ágában érvényesül. Szt. Lajos és Fülöp Ágost korában egész Európa számára Páris a szellemi élet középpontja: „forrása minden tudományának s az egyházi írók gyűjtőmedencéje“, — mint Caesar von Heisterbach írja. A művészet terén is Franciaország Európa iskolája. Francia vagy francia műhelyekben iskolázott mesterek mindenütt a vezető szerep s nyomukban a francia gótika művészi kultúrája európai jelenséggé szélesül.

Francia építőmesterek tervezése szerint épülnek: a canterbury-i (Guillaume de Sens 1174 után), az upsalai (Etienne de Bonneuil 1278), a prágai (Mathieu d'Arras 1342 után), a toledói (Pierre de Corbie 1226) székesegyházak s a Val de Dio-i monostor (Gautier, XIII. sz.). 1268—1278 között Wimpfenbe is párisi mester érkezik, hogy fölépítse a templomot francia módra. Ugyanabban az időben Magyarországon is találkozzunk francia építőmesterek tevékenységének a nyomaival. Villard de Honnecourt vázlatkönyve följegyzésének tanúsága szerint hosszabb időt töltött Magyarországon (j'étais unefois en Hongrie, la ou je demeurai maints jours...), Martinus Ravegus siremlékének töredékét pedig a kalocsai székesegyház őrzi. A gyulafehérvári, zsámbéki, jáki, szentgotthárdi és lékai templomokon Villard de Honnecourt tanítványainak mesterjegyeit ismerte föl a kutatás. Általában a magyarországi gótikus templomok alaprajzának kápolnakoszorús chorusában félreismerhetetlen a közvetlen francia hatás. Ugyanez áll a magyarországi gótikus szobrászat legfontosabb emlékeire is. A szentkirályi templom tympanónja s a budavári koronázó templomról származó töredékek világosan elárulják faragóik francia iskolázottságát. A pécsi székesegyház szobrászi díszítésében is része volt a francia mestereknek. Tudjuk ugyanis, hogy II. Endre kegyeltje, brancioni Bartholomaeus pécsi püspök (1219—1251), aki több ízben járt királyi megbízásból diplomáciai küldetésben Spanyolországban, útközben a cluny-i bene-

dekrendi kolostort is meglátogatta (melynek apátja testvére volt), s innen hozott magával szobrászokat. A Franciaországgal való eleven kultúrkapcsolat hazánkban a XI. század végéig nyúlik vissza. Szt. László királyunk 1091-ben Somogyvárott bencés kolostort alapított s azt a languedoci Szt. Egyed kolostor alá rendelte. A kolostor vezetését Odilo saint-gillesi apátra s a vele jött szerzetesekre bízta, akiknek első tagjai sorában ott találjuk Petrus Pictavensis (Poitiers) grammatikust. A Somogyvárott megtelepített francia szerzetesekkel, akik minden ügyükkel közvetlen a királyhoz fordulhattak, egész kis provençei gyarmat keletkezett Magyarországon, melynek művelődéstörténeti jelentőségét csak növeli az a tény, hogy a somogyvári kolostor tagjai közé az alapítás után másfél századdal sem vettek föl mást, csak franciát. Ugyanez az időszak, melynek bizonyára még szaporítható francia vonatkozásait most áttekin tettük, — s melyre vonatkozott Pais Dezső tanulmányos cikke is a *Napkelet* februári számában — virágkora a francia írásvivés elterjedésének Magyarországon. Aki a XII. és XIII. századi francia és magyar oklevélírás meglepő egyezéseinek magyarázatát keresi, az nem érheti be a magyar oklevélírók párisi iskolázásának föltevésével, hanem a Magyarországon nagy számban megtelepedett francia szerzetesek ösztönadó szerepével is számolnia kell, akik, mint láttuk, a királyi udvarral szoros kapcsolatban állottak.

Hekler Antal.